

Sygn. akt III PK 71/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 22 sierpnia 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Bohdan Bieniek (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Jolanta Frańczak

SSN Piotr Prusinowski

w sprawie z powództwa D.K.

przeciwko M.N. prowadzącej działalność gospodarczą „F.” w S.

o zaległe wynagrodzenie i inne,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 22 sierpnia 2018 r.,

skargi kasacyjnej powoda od wyroku Sądu Okręgowego - Sądu Pracy i
Ubezpieczeń Społecznych w S.

z dnia 15 grudnia 2016 r., sygn. akt IV Pa (...),

**uchyła zaskarżony wyrok w części dotyczącej diet z tytułu
podróży służbowych i sprawę w tym zakresie przekazuje do
ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w S.,
pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach
postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem Sądu Okręgowego w S. z dnia 15 grudnia 2016 r. zmieniono wyrok Sądu Rejonowego w S. z dnia 29 czerwca 2016 r. w ten sposób, że oddalono powództwo D.K. skierowane przeciwko M.N., prowadzącej działalność gospodarczą pod nazwą „F.” w S., o zasądzenie wynagrodzenia za pracę oraz zasądzenie diet i ryczałtów z tytułu podróży służbowych.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że powód był zatrudniony na podstawie umowy o pracę na stanowisku kierowcy od dnia 1 kwietnia 2011 r. do dnia 31 października 2012 r. W okresie zatrudnienia wykonywał przewozy zagraniczne, otrzymując wynagrodzenie w zależności od wartości frachtu. D.K. spędzał noce wyłącznie w kabinie samochodu, wyposażonej w miejsce do spania.

W ocenie Sądu Rejonowego, żądanie powoda znajduje oparcie w art. 80 k.p. oraz art. 21a ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o czasie pracy kierowców (jednolity tekst: Dz.U. z 2012 r., poz. 1155) w związku z art. 77⁵ § 3 - 5 k.p. i § 9 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalenia należności przysługujących w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju (Dz.U. z 2002 r. Nr 236, poz. 1991). W odniesieniu do roszczenia o zapłatę z tytułu diet i ryczałtów za noclegi, Sąd I instancji opierając się na wyliczeniach dokonanych przez biegłego, przyjął, że należności powoda wynoszą 45.028,87 zł.

Sąd Okręgowy rozpoznając apelację pozwanej, zaaprobował ustalenia faktyczne dokonane w sprawie oraz nie zgodził się z oceną prawną dokonaną przez Sąd Rejonowy. W pierwszej kolejności Sąd drugiej instancji podniósł, że w dacie wyrokowania obowiązywał już wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 listopada 2016 r. (K 11/15), mocą którego uznano, że art. 21a ustawy o czasie pracy kierowców w związku z art. 77⁵ § 2, 3 i 5 k.p. i w związku z § 16 ust. 1, 2 i 4 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 29 stycznia 2013 r. w sprawie należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej (Dz.U. Nr 167, poz. 1348) w zakresie, w jakim znajduje zastosowanie do kierowców

wykonujących przewozy w transporcie międzynarodowym, jest niezgodny z art. 2 Konstytucji RP. W takim układzie roszczenia powoda o zasądzenie diet i ryczałtów nie mają podstaw prawnych i podlegają oddaleniu.

Mając powyższe na uwadze, Sąd Okręgowy zmienił zaskarżony w części wyrok Sądu Rejonowego z mocy art. 386 § 1 k.p.c. i oddalił powództwo.

Powyższy wyrok w części dotyczącej diet za podróże służbowe zaskarżył skargą kasacyjną pełnomocnik powoda, zarzucając naruszenie:

- prawa materialnego, to jest art. 21a ustawy o czasie pracy kierowców w związku z art. 77⁵ § 2-5 k.p., przez ich błędną wykładnię (a w efekcie niezastosowanie), polegającą na wadliwym przyjęciu, że wydany w dniu 24 listopada 2016 r. wyrok Trybunału Konstytucyjnego (K 11/15) rozciąga się także na przepisy będące podstawą uwzględnienia przez Sąd I instancji roszczeń powoda dotyczących diet za podróże służbowe, w sytuacji gdy wyrok Trybunału eliminował z porządku prawnego - jako niekonstytucyjne - wskazane w nim przepisy jedynie w zakresie, w jakim dotyczyły warunków i zasad wypłaty ryczałtów noclegowych kierowcom zatrudnionym w transporcie międzynarodowym;

- prawa procesowego, to jest art. 387 § 2¹ i art. 328 § 2 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c., przez zaniechanie wyjaśnienia podstawy prawnej rozstrzygnięcia w zakresie, w jakim dotyczyło ono zasądzonych przez Sąd Rejonowy należności z tytułu diet za podróże służbowe;

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w S.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna okazała się zasadna. Wywód prawny Sądu Okręgowego jest zwięzły i sprowadza się zasadniczo do jednej tezy, a mianowicie powództwo o zapłatę diet i ryczałtów przysługujących kierowcy w transporcie międzynarodowym nie jest zasadne z uwagi na wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 listopada 2016 r. (K 11/15). Zwartość wyvodu prawnego nie jest wadą, o ile rzecz dotyczy oczywistej kwestii, widocznej na pierwszy rzut oka i nie podlegającej ocenie z perspektywy odmiennych modeli wykładni prawa. Jednak w sprawie tak nie jest, że wyjaśnienie podstawy prawnej może ograniczyć się do wzmianki o rozstrzygnięciu problemu przez Trybunał Konstytucyjny. To z kolei czyni zasadnym zarzut

naruszenia prawa procesowego, a mianowicie art. 328 § 2 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c. i art. 387 § 2¹ k.p.c. Naturalnie sposób sporządzenia uzasadnienia przez sąd drugiej instancji jest odmienny od mechanizmu, jakim posługuje się sąd pierwszej instancji, nawet wówczas, gdy sąd apelacyjny orzeka przeciwnie do sądu pierwszej instancji. W każdym przypadku jasny i jednoznaczny winien być stan faktyczny sprawy, a następnie sąd powinien wyjaśnić podstawę prawną swego rozstrzygnięcia. Nabiera to znaczenia w sytuacji, gdy strona wygrywa spór w pierwszej instancji, a przegrywa sprawę przed sądem drugiej instancji. Wtenczas uzasadnienie sądu odwoławczego musi wyjaśnić podstawy, które przechyliły wagę na rzecz apelującego przeciwnika, w szczególności klarowne powinno być, czy o reformatoryjnym rozstrzygnięciu zadecydowały okoliczności faktyczne, a jeżeli tak to jakie; czy też spór sprowadzał się wyłącznie do wykładni prawa materialnego. W tej materii wywód Sądu drugiej instancji nie jest pełny. Poprzestanie na traktowaniu wyroku Trybunału Konstytucyjnego jako *argumentum certum* nie realizuje dyspozycji art. 328 § 2 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c., a tym samym może stanowić usprawiedliwioną podstawę skargi kasacyjnej, gdy niezachowanie jego wymagań konstrukcyjnych będzie czynić zasadnym kasacyjny zarzut naruszenia prawa materialnego przez jego zastosowanie do niedostatecznie jasno ustalonego stanu faktycznego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 września 2001 r., I PKN 615/00, OSNP 2003 nr 15, poz. 352) lub gdy uniemożliwia całkowicie dokonanie oceny toku wyводу, który doprowadził do wydania orzeczenia (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 18 marca 2003 r., IV CKN 1862/00, LEX nr 109420 oraz z dnia 15 lipca 2011 r., I UK 325/10, LEX nr 949020), albo nie pozwala na jego kontrolę kasacyjną (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 20 lutego 2003 r., I CKN 65/01, LEX nr 78271; z dnia 6 lipca 2011 r., I CSK 67/11, LEX nr 970061). Przedstawione wyżej negatywne kwalifikatory aktualizują się przemienne w sprawie, co zostanie uszczegółowione w dalszej części rozważań.

W odniesieniu do skutków tego orzeczenia Sąd Najwyższy w obecnym składzie w pełni podziela stanowisko wyrażone w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 21 lutego 2017 r., I PK 300/15 (LEX nr 2242158), w którym wyjaśniono, między innymi, że w myśl art. 190 ust. 1 i 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego mają moc powszechnie obowiązującą i są ostateczne, a

ponadto w sprawach wymienionych w art. 189 Konstytucji RP podlegają niezwłocznemu ogłoszeniu we właściwym organie urzędowym. Według art. 190 ust. 3 Konstytucji RP, orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego wchodzi w życie z dniem ogłoszenia, lecz Trybunał może określić także inny termin utraty mocy wiążącej obowiązującego dotąd aktu normatywnego bądź jego przepisu. W świetle przytoczonego unormowania nie może być wątpliwości co do tego, że nadanie przez Konstytucję mocy powszechnie obowiązującej orzeczeniom Trybunału Konstytucyjnego oznacza, iż jest nimi związany także Sąd Najwyższy. Związanie to dotyczy zarówno orzeczeń stwierdzających niekonstytucyjność określonych aktów normatywnych (bądź poszczególnych ich przepisów) z Konstytucją RP, ratyfikowaną umową międzynarodową lub aktem normatywnym wyższego rzędu, czyli takich, które wprowadzają zmiany w obowiązującym dotąd stanie prawnym, jak i orzeczeń stwierdzających zgodność kwestionowanego aktu normatywnego z Konstytucją RP lub z innym aktem ustawodawczym. W razie stwierdzenia niekonstytucyjności aktu normatywnego moc wiążąca orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego oznacza, że od chwili ogłoszenia orzeczenia w sposób wymagany w art. 190 ust. 2 Konstytucji RP, akt ten nie może być już stosowany, gdyż został usunięty z porządku prawnego i stracił zdolność do wymuszenia określonego zachowania, czyli moc obowiązującą (szerzej zob. E. Łętowska, K. Gonera: Wieloaspektowość następstw stwierdzenia niekonstytucyjności, *Państwo i Prawo* 2008 nr 5, s. 20-37; M. Safjan: Skutki prawne orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego, *Państwo i Prawo* 2003 nr 3, s. 3-18).

Wylimitowanie z porządku prawnego art. 21a ustawy o czasie pracy kierowców przez Trybunał Konstytucyjny nie oznacza jednak, że powstała luka w przepisach regulujących zasady rozliczania podróży służbowych realizowanych przez kierowców w transporcie międzynarodowym (oraz krajowym, którego zresztą wyrok powołany wcześniej Trybunału Konstytucyjnego nie dotyczył). Jak wyjaśnił bowiem Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały składu siedmiu sędziów z dnia 26 października 2017 r., III PZP 2/17 (OSNP 2018 nr 3, poz. 28), wyczerpująco uzasadniając ten pogląd, po wyroku Trybunału Konstytucyjnego do pracowników-kierowców w transporcie międzynarodowym znajdują zastosowanie reguły rozliczenia podróży służbowej przewidziane w art. 77⁵ k.p. Zastosowanie tego przepisu wynika z art. 5 k.p. i jego odpowiednika, czyli art. 4 ustawy o czasie pracy

kierowców.

Sprawy kierowców dotyczące prawa do diet i ryczałtu za noclegi w związku z podróżami służbowymi, mimo wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 listopada 2016 r., K 11/15 (Dz.U. z 2016 r., poz. 2206), nadal stanowią przedmiot sporu między zainteresowanymi. Stan prawny, z jakim mamy do czynienia po wydaniu opisanego wyżej wyroku Trybunału Konstytucyjnego, skłonił Sąd Najwyższy do szeregu wypowiedzi. Chronologicznie rzecz ujmując, należy przywołać wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 lutego 2017 r., I PK 300/15 (LEX nr 2242158), zgodnie z którym po wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 listopada 2016 r. (K 11/15) nie stosuje się art. 21a ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o czasie pracy kierowców (jednolity tekst: Dz.U. z 2012 r., poz. 1155 ze zm.) ale stosuje się art. 77⁵ § 5 k.p., gdy pracodawca nie uregulował zasad zwrotu należności z tytułu podróży służbowej w układzie zbiorowym pracy, regulaminie wynagradzania lub umowie o pracę. Pogląd ten zaaprobował Sąd Najwyższy w wyrokach z dnia 8 marca 2017 r., II PK 409/15 (LEX nr 2306366) i I PK 410/15 (LEX nr 2306367). Z dotychczasowych ustaleń Sądu Okręgowego nie wiadomo jak dana kwestia została uregulowana między stronami, w szczególności czy u pracodawcy obowiązywały źródła prawa pracy odnoszące się do regulacji podróży służbowych, czy też była do kwestia dwustronnych ustaleń stron stosunku pracy, czy też w końcu jednostronne zarządzenie pracodawcy. Niewątpliwie dane problemy winny znaleźć odzwierciedlenie w ustaleniach faktycznych.

Interesujące rozwiązanie przyjął Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 30 maja 2017 r., I PK 122/16 (LEX nr 2312474) wskazując, że art. 77⁵ k.p. nadal ma odpowiednie zastosowanie, do czasu uregulowania sprawy przez ustawodawcę, z tą różnicą, że chodzi o inne, bo „autonomiczne” rozumienie podróży służbowej. W dniu 30 maja 2017 r. zapadły również rozstrzygnięcia w sprawach I PK 154/16 (LEX nr 2353606) oraz I PK 148/16 (LEX nr 2319690), które dotyczą sytuacji uregulowania prawa do ryczałtu w postanowieniach dotyczących diet. Sąd Najwyższy rozważał, czy przyznane w regulaminie wynagradzania świadczenie, nazwane dietą i przekraczające wielokrotnie jej wysokość z powszechnie obowiązujących przepisów, może zaspokajać należności pracownika także w strefie ryczałtu za noclegi.

Zaprezentowane dotychczas poglądy judykatury wyjaśniają problemy w płaszczyźnie mechanizmu ustalania prawa do diet i ryczałtu za nocleg w sytuacji, gdy u pracodawcy nie było przepisów zakładowych (umownych) w przedmiocie spornego świadczenia, jak i sytuacji gdy rozliczenie kosztów noclegu kierowcy zostało usankcjonowane w układzie zbiorowym pracy, regulaminie wynagradzania bądź umowie o pracę. Wspólnym mianownikiem cytowanych orzeczeń jest fakt, że sam nocleg w kabinie pojazdu, nawet o podwyższonym standardzie, nie niweczy automatycznie zasadności żądania zasądzenia ryczałtów w związku z podróżą służbową, a może co najwyżej wpłynąć na jego wysokość.

Raz jeszcze należy więc podkreślić, że pracownik w podróży służbowej, w tym również kierowca w transporcie międzynarodowym, ma prawo do diet w wysokości nie niższej, niż określona na podstawie przepisów, do których odsyła art. 77⁵ § 4 k.p.

Niemniej, mając na uwadze walor praktyczny, niezbędne staje się przypomnienie, że zapewnienie pracownikowi kierowcy samochodu ciężarowego odpoczynku nocnego w kabinie samochodu ciężarowego podczas wykonywania przewozów w transporcie międzynarodowym nie stanowi zapewnienia przez pracodawcę bezpłatnego noclegu w rozumieniu § 9 ust. 4 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 7 października 2014 r., I PZP 3/14, OSNP 2015 nr 4, poz. 47). Nie można pominąć, że pojęcie zwrotu kosztów podróży obejmuje: diety, zwrot kosztów przejazdów i dojazdów, noclegów i innych wydatków, określonych przez pracodawcę odpowiednio do uzasadnionych potrzeb. Stąd użyte przez ustawodawcę w art. 77⁵ § 3 k.p. sformułowanie „na pokrycie kosztów podróży” ma szeroki kontekst i obejmuje wszelkie koszty (należności), których rekompensaty może oczekiwać pracownik. Podstawowym kosztem, związanym z podróżą służbową, jest koszt noclegu. Formuła § 9 rozporządzenia z dnia 19 grudnia 2002 r. opierała się na zasadzie zwrotu kosztów w wysokości stwierdzonej rachunkiem w wysokości limitu określonego w załączniku do rozporządzenia. Zaniechanie przedłożenia rachunku

nie oznacza braku kosztów noclegu po stronie pracownika, a nocleg w kabinie pojazdu nie może być uznany za zapewnienie bezpłatnego noclegu. Brak rachunku za nocleg oznacza, że pracownikowi przysługuje ryczałt. Racjonalność tego rozwiązania oznacza, że faktycznie wybór należy do pracownika, który albo przedkłada rachunek albo uzyskuje prawo do ryczałtu (szerzej na ten temat zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2017 r., I PK 249/16, LEX nr 2440465).

Rozpoznając ponownie sprawę, Sąd Okręgowy winien zwrócić uwagę, że kontroli w postępowaniu kasacyjnym została poddana wyłącznie kwestia dotycząca diet z tytułu podróży służbowych. Zakres zaskarżenia zaś nie obejmował problematyki ryczałtu za noclegi, mimo że judykatura Sądu Najwyższego wypracowała po wyroku Trybunału Konstytucyjnego schemat procedowania w tej kwestii.

Z tych względów Sąd Najwyższy orzekł z mocy art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. oraz art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c.

r.g.